

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА РЕСУРСНІ ОБМЕЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОЕКТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розглядаються методологічні засади сучасного економічного проектування в Україні. Виявлено різні теоретичні підходи до розуміння його сутності і методів реалізації. Аналізується досвід національного проектування в зарубіжних країнах. Пропонуються шляхи подолання інституціональних та ресурсних обмежень розвитку національних проектів України

Ключові слова: методологічні засади, економічне проектування

Постановка проблеми. Розробка і здійснення соціально-економічної стратегії держави спираються на передбачення довготермінових тенденцій соціально-економічного, інноваційно-технологічного, екологічного і територіального розвитку, вибір стратегічних пріоритетів і їх реалізацію за допомогою стратегічних й індикативних планів, національних проектів та цільових програм [12, с. 35]. В умовах економіки ринкового типу ключова роль в становленні методології вказаних нормативних заходів безумовно належить стратегічному плануванню, яке в загальному випадку, як зазначають американські науковці У. Кінг та Д. Кліланд [11, с. 26], представляє собою процес визначення цілей організації і їх змін, а також ресурсів, необхідних для їх досягнення, та політики, спрямованої на придбання й використання цих ресурсів. Перехід до системи стратегічного планування (економічного проектування) господарської динаміки є виключно актуальним питанням для економіки України, що закономірно передбачає вирішення однієї з фундаментальних проблем економічного розвитку – подолання існуючих ресурсних (а разом із ними й інституціональних) обмежень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В академічному стилі на закономірність переходу від ринкової економіки вільної конкуренції до економіки планомірного розвитку епохи монополістичного капіталізму вказав ще один із класиків марксистського аналізу Ф. Енгельс: “Капіталістичне виробництво, що ведеться акціонерними товариствами, це вже більше не приватне виробництво, а виробництво в інтересах багатьох осіб, що об'єдналися. Якщо ми від акціонерних товариств переходимо до трестів, які підпорядковують собі і монополізують цілі галузі промисловості, то тут припиняється не лише приватне виробництво, але й відсутність плановірності” [28, с. 234]. Вже за чверть століття по тому про переваги монополістичної організації ринкового господарства з її відлагодженням ресурсозабезпеченням та внутрігалузевим плануванням із неприхованим захопленням напише В. Ленін у своїй теоретико-прогностичній праці “Імперіалізм як вища стадія капіталізму” (1916): “Концентрація (авт. – виробництва) дійшла до того, що можна зробити приблизний облік всім джерелам сирих матеріалів... в цій країні і навіть, як побачимо, в ряді країн, в усьому світі. ... Виконується приблизний облік розмірів ринку... Монополізуються навчання робочої сили, наймаються кращі інженери...” [16, с. 320]. Як зазначалося вище, важливу інституціональну роль у процесі становлення монополістичної економіки відіграла держава. Сама ж система такої економіки, за актуальним означенням В. Леніна, стала йменуватися “монополістичним капіталізмом” або “державно-монополістичним капіталізмом” [15, с. 191].

Зовсім незабаром практика багатьох країн світу (в тому числі й колишнього СРСР) [1–3, 5, 13, 14, 22, 23, 29] показала, що глибоке розуміння стратегічно-ресурсної функції держави і механізму її реалізації через прогнозування, програмування і планування, є важливим етапом у здійсненні державою управління і регулювання

таких стратегічно важливих процесів і задач, як посилення обороноздатності країни і національної безпеки, розвиток і корегування галузевої структури господарства, регіональний і соціальний розвиток, економічна інтеграція, охорона довкілля та ін. В сучасних умовах уряди країн виступають у цій роботі організаторами або замовниками, але в ній одночасно беруть участь державні і приватні корпорації, наукові та громадські організації.

У колишньому СРСР (й Українській РСР в тому числі) була капітально розроблена і методологія перспективного планування, і програмно-цільового управління [12]. Це допомогло здолати тяжкі наслідки Громадянської і Великої Вітчизняної воєн, здійснити радикальну трансформацію економіки й увійти до складу лідерів світового науково-технічного та економічного розвитку в 1950–1960 рр. ХХ ст. Проте в системі державного планування й управління наростали елементи бюрократизму, збільшувалося технологічне відставання СРСР від авангардних країн, недостатньо використовувалися ринкові механізми та стимули, падали темпи економічного зростання.

В результаті ринкових реформ 1990-х років колишня система державного прогнозування і перспективного планування соціально-економічного розвитку країни була демонтована, а контури нової системи набули формального характеру. До державного довготермінового прогнозування практично не залучені академія наук й інші наукові організації, документи по окремих напрямках перспективного розвитку економіки і соціальної сфери не пов'язані із загальною стратегією, не збалансовані за ресурсами. На макрорівні стратегічне й індикативне планування практично відсутнє, що послабляє відповідальність державних органів за вироблення і реалізацію стратегії соціально-економічного розвитку країни, призводить до великих помилок і прорахунків, особливо в кризових ситуаціях.

Подолання наслідків кризи 1990-х років, вихід на траєкторію стійких темпів економічного зростання в умовах підвищення нестійкості світової економіки поставили країну перед необхідністю перейти до стратегічного планування.

Мета дослідження – аналіз методологічних засад сучасного економічного проектування в Україні та виявлення шляхів подолання його інституціональних і ресурсних обмежень.

Викладення основного матеріалу. Питання про запровадження загальнонаціональних планів розвитку (під виглядом стратегій, концепцій, програм, пріоритетів, полюсів зростання, кластерів) ставиться в нашій державі чи не від самого моменту проголошення її незалежності. Однак, на ділі зреалізувати високопродуктивну й успішно апробовану (в тому числі і в колишньому СРСР) ідею планомірного розвитку економіки в умовах сучасної України ніяк не вдається. Власне, довкола цієї проблеми обертається цілий ряд стратегічних ініціатив, підходів, ідей, припущень, пропозицій, що знайшли своє відображення на сторінках сучасних офіційних та науково-практичних видань [8–10, 12, 19]. При всій очевидності гостроти означеної проблеми для майбутнього нашої

держави обнадійливих зрушень у напрямі її вирішення за останні 20 років не намітилось. Відкритим залишається головне питання – створення високоефективного управлінського механізму економічного розвитку, який без стратегічного планування помислити неможливо.

У пошуках можливості одержання додаткових економічних ресурсів (а точніше джерел їх фінансування) для вирішення наболілих сучасних проблем та здійснення стратегічних реформ вже було здійснено ряд стратегічних політичних помилок, серед яких такі очевидні, як:

– конфронтація у відносинах зі стратегічними партнерами у галузі політичної й економічної інтеграції, постачання енергоносіїв та розподілу ринків;

– нищівний економічний тиск на середній клас і малий бізнес, замість пошуку в нім надійної опори економічним реформам і політичній владі;

– стратегічно безперспективна (з точки зору розвитку НТП) й невинуватна (з точки зору економічної доцільності) реформа системи освіти й особливо вищої школи;

– відсутність методологічного підґрунтя стратегічного горизонту планування господарських рішень, а звідси і чіткого імперативного плану економічних дій на більш-менш визначену часову перспективу;

– повна відсутність (як і в усіх попередніх політичних сил, блоків і коаліцій) стратегічного усвідомлення необхідності повернення до системи ресурсного забезпечення національної економіки, заснованої на планомірному відтворенні ресурсів під патронатом держави, нерозуміння того, що ресурсне забезпечення завжди залишатиметься провідною ланкою господарського механізму економічної системи держави, матеріальною й організаційною основою процесів наукового проектування її розвитку.

Поряд із тим, не можна не бачити і значні позитивні моменти, що проявилися чи не вперше за всі 20 років державної незалежності України та розвитку її національної економіки і які безумовно слід вітати. Серед них такі, як:

– політична стабільність – інституціональний фактор виключної історичної значущості, перший щабель до суспільного консенсусу, відсутність якого, як показує вся історія українського народу, завжди була головною причиною втрати перспектив національної незалежності, збереження державних суверенітету чи територіальної цілісності;

– очевидне бажання не просто втримати партійну політичну владу, але намагання здійснити безальтернативні реформи в період виключного загострення і без того складної внутрішньо- і зовнішньоекономічної ситуації;

– явна присутність політичної волі, гострий дефіцит якої завжди мав місце не лише в сучасній історії української держави, але й в усій попередній історії національних визвольних і державотворчих змагань;

– постійний активний кадровий пошук і посадові ротації у вищому та середньому ешелоні вітчизняного політичного і господарського істеблшменту з метою виявлення індивідуальних ділових та управлінських здібностей, апробації команди, створення такої її кадрово-професійної комбінації, яка б в силу ефективності своїх рішень завоювала довір'я населення і спромоглася виробити високопродуктивний стратегічний курс на тривалий економічний період у розвитку держави і її економіки та ін.

У 2010 р. з ініціативи Президента України В. Януковича в якості складової стратегічного програмування соціально-економічного розвитку України висунуто такий вид нормативного планового документа як національний

проект (НП)[26], під яким пропонується розуміти "проект із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку, що має стратегічно важливе значення для забезпечення технологічного оновлення та розвитку окремої галузі реального сектору економіки, розвитку регіону, розв'язання соціальних проблем, а також впливає на покращення якості життя громадян України, а також внесений до переліку проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку"[21]. Згідно "Положення про Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України" [18] (далі – Держінвестпроект України), затвердженого Указом Президента України № 583/2011 від 12 травня 2011 р. [25], Держінвестпроект України є провідним у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері інвестиційної діяльності та управління національними проектами.

Актуальність застосування національного проекту (під яким автор схильний бачити нормативний плановий документ) обґрунтовують експерти Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) в аналітичній доповіді "Національні проекти для України" (2010). На їх погляд: "Забезпечення максимальної цілеспрямованості й ефективності перетворень потребує застосування проектних підходів, які дозволяють досягти міжсекторальної концентрації зусиль та ресурсів навколо визначених функціональних завдань. Проектний підхід дає змогу забезпечити пріоритетність стратегічних інтересів суспільства перед інтересами та потребами, які диктує повсякденна політика. Досягнення в рамках проектів визначеності й прогнозованості державної політики створює підґрунтя для здійснення злагоджених дій держави та бізнесу в напрямку реалізації суспільно значущих завдань розвитку"[17, с. 3].

Однак не всі висновки цієї авторитетної установи щодо переваг національного проектування заслуговують на повне схвалення. Розпочнемо з означення поняття «національні проекти», яке розглядається експертами НІСД "як комплекс стратегічно орієнтованих заходів, спрямованих на комплексне вирішення найбільш актуальних завдань системної модернізації суспільства"[17, с. 4]. За своїм походженням поняття "проект" є одним із ключових у галузях техніки та архітектури, де ним традиційно позначають "комплекс технічних документів, що вміщує опис з принциповими обґрунтуваннями, розрахунки, креслення, макети, призначених для будівництва, виготовлення чи реконструкції споруд, установок, машин, верстатів, апаратів, приладів і т. д." [4, с. 607]. Отже, у своєму академічному значенні проект – нормативний документ, який за своїм змістом і призначенням порівняний з поняттями плану чи програми, що цілком відповідає традиційному науково-практичному уявленню про нього. Відповідно до такої логіки, поняттями одного синонімічного ряду є поняття "проекування" та "планування".

Як зазначається у відомому вузівському виданні "Словник сучасної економіки Макміллана"[24, с. 142], економічне планування (воно ж – економічне проектування) – це інституціональна координація економічної діяльності, при якій, на відміну від економічного лібералізму, держава або інші інститути прагнуть визначити обсяг і структуру кінцевого продукту шляхом свідомого розподілу факторів виробництва між альтернативними галузями використання.

У чому ж тоді полягають відносні переваги економічного проектування на теренах національної економіки над плануванням чи програмуванням, якщо вони дійсно існують?

Строго кажучи, не можна погодитись з висновком про те, що національний проект являється "особливим конструктором" для забезпечення довгострокового горизонту планування і необхідність його запровадження зумовлена недовістю звичайного інструментарію державного управління, «який будучи ефективним при вирішенні поточних завдань, втрачає дієздатність у стратегічному вимірі»[17, с. 4].

Наскільки відомо, системних досліджень, в яких би предметно вказувалося на переваги одних форм державних планових документів над іншими, взагалі не існує. Та й очікувати на них не доводиться, оскільки, як вдало зазначає з цього приводу російський академік Б. Кузик, "обов'язковість виконання конкретних економічних індикаторів залежить не від назви планового документа, а від закладених механізмів їх реалізації"[12, с. 22].

Крім того, як доводять результати системних досліджень, виконаних іншим відомим російським академіком – В. Полтеровичем[19, 20], типовим програмним документом для економік, які за останні 60 років спромоглися стати розвиненими, слугував переважно не національний проект, а індикативний план (втім, як зазначалося вище, справа не в назві). У їх числі східно-азійські «тигри»: Японія, Південна Корея, Тайвань і Сінгапур. Ці країни зуміли за два десятиліття скоротити відставання від США по душовому ВВП на 30 % (і більше) при початковому рівні близько 20 %. Аналогічного успіху добилися три європейські країни: Греція, Іспанія та Португалія, і в усіх трьох на початкових етапах також складалися індикативні плани. Досить розвинена система індикативного планування функціонувала в післявоєнній Франції.

Зазвичай на початкових етапах індикативні плани виконувались або навіть перевиконувались за найбільш суттєвими показниками, а потім роль планування

поступово знижувалася. Проте, як підкреслює В. Полтерович та інші дослідники, основне значення системи індикативного планування полягало не у формуванні орієнтовних показників або державних інвестиційних самих по собі, а в тому, що вона була регулярним механізмом для взаємодії уряду, асоціацій бізнесу, профспілок і об'єднань споживачів, сприяла зміцненню взаємної довіри, досягненню консенсусу та координації зусиль.

Власне кажучи, саме в цьому і полягала основна ідея творця індикативного планування француза П. Массе, який з цього приводу відмітив: "План виробляється за допомогою погоджених зусиль представників економічних і громадських сил: цивільних службовців, менеджменту (сільськогосподарського, промислового, комерційного), профспілок і працівників. Ця співпраця забезпечує більш когерентні прогнози і рішення та створює відчуття єдності, сприяючи виконанню плану"[30]. В результаті нагромадження багаторічного досвіду планомірного розвитку національних господарств різного соціального типу виробилась певна система стратегічного регулювання ринкової економіки, сутність якої ілюструє структурна схема, представлена на рис. 1.

Особливо звертаємо увагу читача на те, що в усіх дослідженнях, де йдеться про ті чи інші аспекти національного проектування (планування, програмування), будь-то в колишньому СРСР, у повоєнній Франції, чи в сучасній Данії, наголос робиться на важливості ресурсних можливостей самих національних економік. Іншими словами, НП за те й одержують свій статус, що функції з їх організації та ресурсно-стратегічного забезпечення бере на себе національна держава. В іншому випадку це вже не національні, а комерційні проекти і їх об'єднуюча основа для суспільства з метою досягнення ним кумулятивного ефекту втрачається.

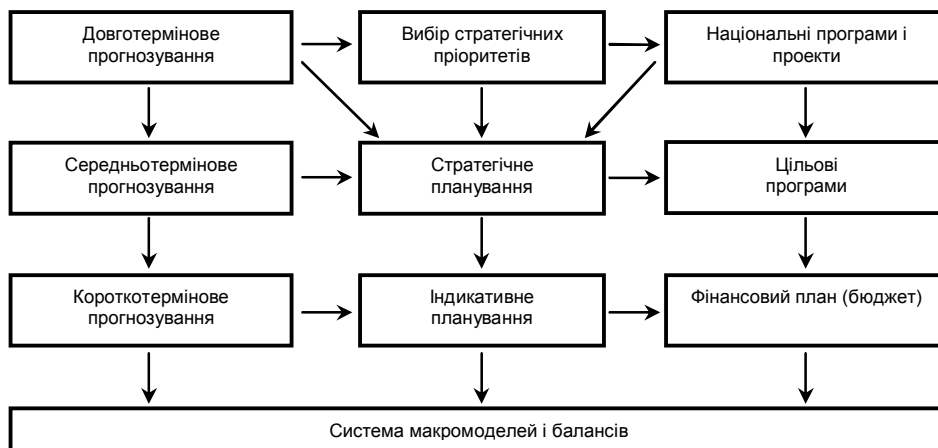

Рис. 1. Система стратегічного регулювання соціально-економічного розвитку

На "сприяння капіталізації та використанню вітчизняного ресурсу"[17, с. 6], як на один із шести основних критеріїв відбору національних проектів, вказують і фахівці НІСД в згадуваній вище аналітичній доповіді "Національні проекти для України". Концепції запропонованих ними національних проектів вміщують усебічно проаналізовані перешкоди нормативно-правового, інституційного, соціально-економічного, інфраструктурного, інформаційного й освітньо-кадрового характеру, а також рекомендовані заходи й інструменти щодо їх подолання. Вивчення наявних державних актів і наукових публікацій з проблематики національного проектування в Україні дає підстави стверджувати, що на даний час аналітична доповідь НІСД "Національні проекти для України" залишається єдиним методологічно повноцінним дослідженням, аналіз

якого дозволяє виявити ряд типових проблем, пов'язаних з інституціональним та ресурсним забезпеченням реалізації національних проектів у нашій державі, а значить і з їх життєздатністю.

Аналіз існуючих перешкод по всіх 8-ми національних проектах, запропонованих НІСД[17, с. 7–36], показує, що якість вітчизняних економічних ресурсів, ефективність їх відтворення і використання є надто низькою. Це має сигналізувати уряду країни про необхідність повернення до системи ресурсного забезпечення національної економіки, заснованої на планомірному відтворенні ресурсів під патронатом держави. Її досвід було нагромаджено в СРСР і нині запозичено багатьма країнами світу.

Загалом, виявлені експертами НІСД перешкоди інституціонального й ресурсного характеру, пов'язані з реалізацією НП у нашій державі, добре відомі. Вони належать до переліку тих обмежень розвитку, що властиві системі національної економіки України в цілому. Серед них такі, як:

- недостатній рівень відповідності національного законодавства міжнародним нормативно-правовим актам;
- високий рівень корумпованості та «злиття» державного апарату й бізнесу;

- невизначеність правового режиму і порядку використання природних ресурсів, зокрема, ресурсів надр, земель сільськогосподарського і рекреаційного призначення, у тому числі, природних територій курортів;

- нерегульованість питань власності, неузгодженість дій органів місцевого самоврядування при затвердженні проектів будівництва, виділенні земельних ділянок, прокладанні мереж інфраструктури;

- високий рівень морального і фізичного зношення матеріально-технічної бази підприємств, організацій та установ всіх сфер суспільного господарства;

- незадовільний технічний стан, невідповідність міжнародним стандартам та повільні темпи модернізації транспортної інфраструктури;

- недостатня ефективність механізмів залучення інвестицій;

- слабе кадрове забезпечення розвитку всіх сфер суспільного господарства і недостатність його інформатизації, невідповідність кваліфікаційного рівня працівників міжнародним стандартам;

- низька ефективність всіх щаблів вітчизняної освіти і продуктивності вузівської, галузевої та заводської науки, їх неспроможність самостійно забезпечити основні потреби національної економіки в сучасних технологіях виробництва, технічних засобах, машинах, механізмах, інструментах.

Залишимо на деякий час без відповіді ключове питання даного підрозділу дослідження, а саме: що є важливішим при реалізації НП – подолання перешкод інституціонального характеру чи ресурсних обмежень? На наш погляд, відповідь криється в результатах господарської практики, перевірку якою пройшли економічні системи, про які вже згадувалось вище. Перші паростки такого досвіду почали проявлятися і в Україні, тому нині є дуже важливим їх критичне осмислення.

Чи не найголовнішими перешкодами інституціональної природи, іманентно властивими вітчизняному суспільству і його економічній системі, вважаються індиферентність населення до інвестиційного процесу, відсутність зацікавленості у місцевої влади до запровадження інновацій та корупція, суттєво підсилена симбіозом влади й бізнесу. Не менш складною інституціональною перешкодою на шляху реалізації НП зокрема та соціально-економічного розвитку країни загалом являється, безумовно, взаємозрошення влади і бізнесу. Але чи дійсно це явище, малохарактерне для Заходу з його ліберальною економічною парадигмою, є настільки неконструктивним і несприятливим у плані побудови високоєфективної системи національної економіки? На це питання факти з реальної господарської практики дають неоднозначну відповідь. Все залежить від конкретно-економічних умов реалізації поставлених завдань і координації дій влади, бізнесу та громадськості у їх вирішенні.

Так, наприклад, у країнах Східної Азії, які ближчі для України за своїми умовами і зрозуміліші за традиціями, консолідація зусиль у процесах планування і реалізації планів здійснювалась саме на основі «злиття»

державного апарату і бізнесу, яке виявилось плідним при поганому інституціональному кліматі[20, с. 16]. Деякі ж країни, зокрема, Італія, Фінляндія, Норвегія, Ірландія – зуміли здійснити «ривок», вже будучи на досить високому щаблі розвитку. Планування використовувалося ними різною мірою. Проте дослідники відмічають вирішальну роль державної політики в досягненні успіху цих країн і її схожість з політикою східно-азійських економік.

Отже, досвід країн, що зуміли в останні шість десятиліть реалізувати успішну стратегію наздоганяючого розвитку, свідчить про те, що вона повинна спиратися на досить розвинену систему національного планування. Однак, чи вірно те, що цим країнам на етапі становлення системи планування були властиві невелика корупція, чесний суд, високий рівень взаємної довіри економічних агентів? На це питання одержані факти дають негативну відповідь. Власне кажучи, з сучасних позицій зрощення державного апарату і бізнесу само по собі означає «слабкість інститутів». Як зазначає В. Полтерович[20, с. 16, 18], навіть у Франції в 1946 р., коли були розроблені перші п'ятирічні плани, процвітав чорний ринок, а країну стрясає корупційні скандали. Тому поліпшення інститутів було швидше наслідком, ніж передумовою швидкого здійснення реформ та економічного зростання.

Можна стверджувати, що ключову роль в успішній реалізації НП розвитку відіграє відлагоджена система ресурсного забезпечення, яка більшою мірою спирається на добровільне, економічно вигідне залучення ресурсів національної економіки. Звичайно це є можливим у випадку довіри широких верств населення до економічної політики уряду. На наше переконання, це цілком реальний шлях до подолання ресурсного обмеження національних проектів в Україні.

Найбільш цінним для України щодо плідності реалізації проектного підходу в економіці являється досвід Російської Федерації, яка за інституціональними умовами має доволі схожі проблеми в частині зтяжненого пошуку ефективного управлінського механізму економічного розвитку. В останні 20 років у РФ, як і в Україні, можна було спостерігати досить пасивні спроби консолідації зусиль з метою реанімації елементів стратегічного управління, яке, само собою розуміється, неможливе без відродження серйозної наукової бази прогнозування, планування і програмування економічних дій держави. Однак, якщо у прогнозуванні російська наука досягла помітних успіхів і навіть визнання світової наукової спільноти[6, 12, 27, 29], то в площині реалізації практичних аспектів стратегічного планування розвитку економіки, який слідує за прогнозом у ланцюгу заходів з державного управління, досягти помітного прогресу не вдалося. Не вдалося задіяти механізми сталого (планомірного) розвитку, спрямувати наявні в державі економічні ресурси на розгортання прогресивних закономірностей, на завоювання обнадійливих для РФ цивілізаційних перспектив. І в цім плані проблеми України і Російської Федерації мають багато спільного.

Національні проекти РФ також слід розглядати як одне із чергових намагань зреалізувати у практичній площині кумулятивний ефект й організаційні переваги від планомірного розвитку національної економіки, завдяки яким колишній СРСР, а вслід за ним і чимало країн світу досягли поважного власного місця на карті сучасних світових цивілізацій. Однак, створити (чи відродити) елементи дієвого стратегічного механізму управління економічним розвитком країни через систему загальнодержавного планування, поки що не вдалося. Головна причина поразки, а саме так і слід тлумачити

результати проектування, – це очевидна підміна стратегічного економічного горизонту в управлінні суспільним господарством тимчасовими політичними інтересами. І тут знову доречно вдатися до прикладу.

У Росії з 2006 р. по 2008 р. включно діяло 4 Пріоритетні національні проекти (ПНП) – “Охорона здоров'я”, “Освіта”, “Доступне житло” та “Розвиток АПК”. Як було заявлено Президентом РФ, пріоритетні національні проекти: 1) покликані були забезпечити у дво-трирічному часовому горизонті прогрес у відповідних галузях; 2) мали реалізувати загальний курс на “концентрацію бюджетних і адміністративних ресурсів з метою підвищення якості життя громадян Росії”, “курс на інвестиції в людину” [17, с. 4].

Але, і як на момент проголошення початку реалізації російських ПНП, так і на момент їх реформування (нині проекти скасовано та перетворено на відповідні державні програми) було зрозумілим, що зазначений часовий горизонт (2–3 роки) для втілення поставлених задач, м'яко кажучи, був невірним. Документу з таким горизонтом планування швидше личила б назва “програма”. Так і сталося. Проекти було перейменовано у програми. Однак, і з огляду на масштаби заявлених змін (інвестиції в людину, прогрес у галузях, підвищення якості життя населення), очікувати на стратегічні за своїми масштабами результати можна було лише у випадку застосування стратегічної за змістом політики їх ресурсного підкріплення, віддача від якої проявилася б через роки 10–15, не менше. У першу чергу, мається на увазі віддача від стратегічних інвестицій у людину.

Не менш віддалений горизонт має і планування науково-технічного прогресу, який є рушійним фактором прогресу в галузях економіки. Звернімося до цілком актуального для України й Росії досвіду планування і ресурсного забезпечення розвитку народного господарства в СРСР, який показав, що навіть при відлагодженій системі планування наукової роботи на загальнодержавному рівні через відомі запізнення ефекту в науково-пошуковому й інвестиційному процесах співвідношення в економічних пріоритетах змінюються дуже повільно. Технічний прогрес в окремих галузях запрограмований на багато років вперед у прийнятих раніше господарських рішеннях, які у свою чергу були зафіксовані в різного роду проектах і матеріалізовані в продукції підприємств, що постачають устаткування, матеріали, ведуть будівництво і т.д.

Звідси витікає, що узагальнення технічних можливостей галузей на середньотермінову перспективу на 5–10 років вперед (до 15 років) є не що інше, як підсумовування наслідків вже прийнятих раніше і тих, що приймаються нині, економічних рішень. Як влучно висловився з цього приводу російський академік з українським корінням Ю. Яременко, “так звані очікувані результати технічного прогресу в окремих галузях – не більше ніж підсумки довгострокової економічної політики розподілу ресурсів” [29, с. 24]. Це означає, що найретельніше узагальнення економічних результатів очікуваних технічних нововведень у вигляді міжгалузевих наслідків економії різних видів ресурсів (якщо вони звісно є) може зареєструвати лише те, що вже присутнє в закладених тенденціях і відповідних показниках.

Необхідно виходити з факту, що технічний прогрес – безперервний процес, і технічні зміни здійснюються постійно. Тому узагальнення того, що знаходиться в даний момент на горизонті галузевого розвитку й уявляється досяжним в силу закладених матеріальних умов, не може в принципі дати ніякого іншого

народногосподарського результату (за різними характеристиками народногосподарської ефективності використання ресурсів – продуктивністю суспільної праці, фондівіддачею, матеріаломісткістю і т.д., а також за темпами зростання кінцевого суспільного продукту і національного доходу), окрім того, який витікає з прямої екстраполяції цих народногосподарських величин [29, с. 24].

На фоні напрацьованих за результатами багаторічного вітчизняного і світового досвіду висновків академічної науки, проголошення російським політичним істеблшментом задач досягнення прогресу в цілих галузях господарства за такий короткий термін, неминуче мало б дискредитувати саму ідею НП, що, очевидно, і спонукало до перейменування російських ПНП в аналогічні за назвою програми розвитку та віддалення (не перший раз) часових горизонтів їх реалізації.

У російському досвіді реалізації ПНП вищому державному керівництву нашої країни слід побачити серйозні уроки, щоб ні в якому разі не припуститися подібних системних помилок за схожих обставин. А обставини, як відомо, можуть відігравати визначальну роль як у долі окремої людини, так і держави. Перспективи ж в українській державі, м'яко кажучи, дуже непрості. І як зазначає авторитетний вітчизняний академік В. Горбулін: “...в України на рубежі 2020–2025 років є тільки два шляхи: або стати сильною державою, або зітхнути з реальною небезпекою поглинання” [7, с. 10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як показує історично багатий економічний досвід розвитку господарських систем різного соціального типу, внутрішній склад і якість економічних ресурсів на різних етапах їх еволюції постійно змінюються. Відповідно змінюється характер ресурсних обмежень та механізм ресурсного забезпечення економіки.

Ринковий механізм розподілу ресурсів, що підтримує існуючі в національних економіках господарські пріоритети, не завжди враховує можливі стратегічні зміни в пріоритетах глобального розвитку, оскільки спрямований переважно на попит. У зв'язку з цим, провідна роль у формуванні сучасних систем пріоритетів й утворенні багаторівневої структури стратегічного регулювання соціально-економічного розвитку суспільного господарства належить державі і регульованій нею системі ресурсного забезпечення.

Пріоритетність одних напрямів чи підрозділів господарського розвитку означає ресурсні обмеження стосовно інших напрямів, підрозділів, галузей, секторів, регіонів. У зв'язку з цими обмеженнями з'являється необхідність у формуванні господарського механізму розподілу ресурсів і подолання ресурсних обмежень в системі національної економіки в цілому.

Перехід до стратегічного планування (економічного проектування) господарської динаміки в системі національної економіки України має сприяти вирішенню однієї з фундаментальних господарських проблем – подоланню існуючих ресурсних (а разом із ними й інституціональних) обмежень її розвитку.

Список використаної літератури:

1. Алаев Э.Б. Региональное планирование в развивающихся странах / Э.Б. Алаев. – М. : Наука, 1973. – 216 с.;
2. Анчишкин А.И. Темпы и пропорции экономического развития / А. И. Анчишкин, Ю. В. Яременко. – М. : Издательство “Экономика”. 1967. – 207 с.;
3. Белоусов Р.А. Исторический опыт планового управления экономикой СССР / Р.А. Белоусов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Мысль, 1987. – 428 с.;
- 4.

БСЭ : в 51 т. : гл. ред. Б.А.Введенский. – [2-е изд.]. – М. : Большая советская энциклопедия, 1949 – 1958. – Т.34: Польша – Прокамбий. – 1955. – 653с.; 5. Буржуазная региональная теория и государственно-монополистическое регулирование размещения производительных сил (Критический анализ) / А. Д. Сапожников, М. В. Смольников, В. А. Васильев. – М. : Мысль, 1981. – 251 с.; 6. *Глазьев С.Ю.* Теория долгосрочного технико-экономического развития / С. Ю. Глазьев. – М.: Владар, 1993. – 310 с.; 7. *Горбулін В.П.* Нові виклики та Україна / В. П. Горбулін // Національна безпека: український вимір: зокв. наук. зб. / Рада нац. безпеки і оборони України, Ін-т пробл. нац. безпеки; редкол.: Горбулін В. П. (голов. ред.) [та ін.]. – К., 2009. – Вип. 4 (23). – 96 с.; 8. *Горбулін В.П.* Стратегічне планування : вирішення проблем національної безпеки [монографія] / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.; 9. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: [монографія] / О. М. Алимов, А. І. Даниленко, В. М. Трегубчук та ін. – К. : Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. – 540 с.; 10. *Жаліло Я.А.* Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави [монографія] / Я.А. Жаліло. – К. : НІСД, 2009. – 336 с.; 11. *Кинг У.* Стратегическое планирование и хозяйственная политика / У. Кинг, Д. Клиланд / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1982. – 399 с.; 12. *Кузык Б.Н.* Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование : [учебник] / Б. Н. Кузык, В. И. Кушлин, Ю. В. Яковец. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Экономика, 2011. – 604 с.; 13. *Кушнір Л.Л.* Теоретичне підґрунтя та основні закономірності розвитку системи ресурсного забезпечення національної економіки Радянського періоду (1917–1933 рр.) / Л. Л. Кушнір // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 3 (48). – С. 252–264. – (Серія: "Економічні науки"); 14. Латинская Америка: региональная политика и планирование / Отв. ред. К. С. Тарасов. – М. : Наука, 1982. – 205 с.; 15. *Ленин В. И.* Грозная катастрофа и как с ней бороться. Полное собрание сочинений. В 55 т. Т. 34 (Июль – октябрь 1917) / В. И. Ленин ; Институт Марксизма-Ленинизма при ЦК КПСС. – изд. 5-е. – М. : Издательство политической литературы, 1969. – 585 с.; 16. *Ленин В. И.* Империализм, как высшая стадия капитализма (популярный очерк). Полное собрание сочинений. В 55 т. Т. 27 (Август 1915 – июль 1916) / В. И. Ленин ; Институт Марксизма-Ленинизма при ЦК КПСС. – изд. 5-е. – М. : Издательство политической литературы, 1969. – 644 с.; 17. Національні проекти для України. – К. : НІСД, 2010. – 37 с.; 18. Положення про Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13571.html>. – Назва

з титул. екрана.; 19. *Полтерович В. М.* Элементы теории реформ [монография] / В. М. Полтерович. – М. : Экономика, 2007. – 448 с.; 20. *Полтерович В.* Стратегии модернизации, институты и коалиции / В. Полтерович // Вопросы экономики. – 2008. – № 4. – С. 4–24; 21. Постанова Кабінету міністрів України "Про затвердження Положення про проекти із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку (національні проекти)" № 1255 від 8 грудня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 3. – С. 80–81; 22. Региональное программирование в развитых капиталистических странах / Отв. ред. Л. Н. Карпов, О. С. Богданов. – М. : Наука, 1974. – 168 с.; 23. *Симонов Н.С.* Военно-промышленный комплекс СССР в 1920–1950-е годы: темпы экономического роста, структура, организация производства и управление / Н.С. Симонов. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1996. – 336 с.; 24. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛАНА / Пер. з англ. – К.: "АртЕк", 2000. – 640 с.; 25. Указ Президента України "Про Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України" № 583/2011 від 12 травня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13571.html>. – Назва з титул. екрана; 26. Указ Президента України "Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку" № 895/2010 від 8 вересня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/895/2010>. – Назва з титул. екрана; 27. *Урсул А.Д.* Стратегия перехода России на модель устойчивого развития: проблемы и перспективы / А. Д. Урсул, В. А. Лось. – М. : Луч, 1994. – 273 с.; 28. *Энгельс Ф.* Критике проекта социал-демократической программы 1891 года / К. Маркс, Ф. Энгельс // Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1962. – Т. 22. – 805 с.; 29. Яременко Ю. В. Прогнозы развития народного хозяйства и варианты экономической политики / Ю. В. Яременко. – М. : Наука, 1997. – 479 с.; 30. *Masse P.* The French Plan and Economic Theory / P. Masse // *Econometrica*. – 1965. – Vol. 33. – № 2. – P. 265.

КУШНІР Леонід Леонідович – провідний науковий співробітник науково-дослідного центру економічних досліджень Полтавського університету економіки і торгівлі.

Наукові інтереси:

– проблеми регіонального розвитку;
–ресурсне забезпечення економіки.

Надійшла до редакції: 04.04.12 р